

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun

Türkiye Büyük Millet Meclisince 20 Şubat 1930 tarihinde kabul edilen, 25 Şubat 1930 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve hükümete ulusal paranın değerindeki dalgalanmayı engelleme yönünde cezai nitelikte yaptırımlarla desteklenen düzenleyici karar alma yetkisi tanıyan kanundur.

Kanun’un kabul edildiği dönem, Türkiye ekonomisinin savaş yıllarından artakalan ve 1920’li yıllar boyunca olgunlaşan yapısal nitelikli sorunlarının, dünya ölçeğinde ağır ekonomik, siyasal ve toplumsal sonuçlar doğuran 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve ulusal ölçekte ekonomik istikrarsızlığı besleyen bir dizi konjonktürel etmen ile kesiştiği bir zaman dilimine denk gelmektedir.

Lozan Barış Antlaşması’nın 46 ila 57’nci maddeleri Osmanlı borçlarının paylaşılması ve bu borçlardan Türkiye’ye düşen payların ve yıllık ödemelerin hesaplanması ile ilgili ilkeleri belirlemişti. Türkiye bu borçların yaklaşık üçte ikilik kısmını devralmış, yıllık ödeme tutarları saptanmış, ancak ödeme süreci 1929 yılına kadar dondurulmuştu. 1929 yılında dünya ekonomik bunalımı ile birlikte söz konusu borç ödemelerinin başlaması, döviz gereksiniminin artışına bağlı olarak Türk parasının dış değerini sarsıcı etmenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Bir diğer etmen, Lozan Barış Antlaşması’na bağlı Ticaret Sözleşmesi’nin gümrük tarifeleri yönünden getirdiği kısıtlayıcı hükümler ile ilgiliydi. Bu hükümlere göre, Türkiye, 24 Ağustos 1928 tarihine kadar Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya’ya 1 Eylül 1916’daki Osmanlı gümrük tarifelerini uygulayacaktı. Aynı Sözleşme ile Türkiye, belli istisnalar dışında yurda mal sokmayı ve yurttan mal çıkarmaya ilişkin yasakları kaldırmayı ve bunları yeniden yürürlüğe koymamayı yükümleniyordu. Bu hükümler, Türkiye’nin iç pazarı koruyucu nitelikte bağımsız bir gümrük ve dış ticaret politikası izlemesini engellemekteydi. Bu koşullar altında 1920’lerin Türkiye ekonomisi, esasen dışa açık bir ekonomi özelliği gösteriyordu. 1910’lu yılların başına kadar uzanan uzun savaş döneminin yarattığı yıkımın yaralarını sarmaya çalışan ve yeniden yapılanmaya yönelen bir ekonomide, üretim gücünün zayıflık durumu, yeniden inşa gereksiniminin zorladığı ithalat eğilimi ve dışa açık ekonomi koşulları birleştiğinde, 1920’li yılların ekonomik yapısına karakterini veren süreğen dış açık sonucu doğuyordu.

1920’li yıllar boyunca, her yıl yaklaşık 50 milyon TL civarında alışılmış ve istikrarlı bir dış açık durumu söz konusuydu. 1929 yılına gelindiğinde açık aniden 100 milyon TL düzeyine çıkmış, 1924 ila 1928 yılları arasında yaklaşık %80 düzeyinde seyreden ihracatın ithalatı karşılama oranı, 1929’da keskin bir düşüşle %60 düzeyine inmiştir. Dış ticaret dengesindeki bu ani bozulmanın altında yatan başat etmen, Lozan Barış Antlaşması’nın gümrük tarifeleri ile ilgili kısıtlayıcı hükümlerinin kalkmasının ardından 1929 yılı içinde yüksek oranlı yeni gümrük tarifelerinin yürürlüğe gireceğini bilen ithalatçıların, ön alarak, eski tarifeye spekülasyon amaçlı stok biriktirme yarışına girmeleriydi. Bu aşırı ithalat eğilimi, döviz talebinin ani yükselişini beraberinde getirdiğinden Türk parasının değerini zorlayan temel bir etmen olarak belirmişti.

Bu gelişmeler, dünya ekonomik bunalımının ilk etkileriyle birleşiyordu. Bunalımın etkisiyle ortaya çıkan, Türkiye’nin temel ihraç mallarını oluşturan tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüşler ve dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine gelişmesi olguları, ödemeler dengesindeki sorunu derinleştirecekti. Kısa bir süre sonra, Türkiye’deki ithalatçıların yararlandığı yabancı tüccar ve banka kredileri, dünya ekonomik bunalımı nedeniyle hızlıca daraldı. Bu durum, içerideki döviz kıtlığı

koşullarında aşırı döviz talebine yeni bir talep unsuru eklenmesi anlamına geliyor ve Türk parasının değeri üzerindeki baskıyı artırıyordu. Türkiye'nin dış ticaret hadleri, 1929 yılında 1927-1928 ortalamasına göre %15 oranında bozulmuştu. Türk parasının dış değerindeki görülen hızlı düşüş, spekülâtif ithalatın ve dünya ekonomik bunalımının etkilerini ulusal ölçekte bir para bunalımı olarak somutlaştırıyordu.

Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değeri, 1920'li yıllar boyunca, merkezî bir para otoritesinin yokluğu koşullarında, piyasa işlemleri içinde serbestçe belirlenmişti. Bu dalgalı kur düzeni içinde, dış ticaret açıkları ulusal paranın değerini doğrudan etkiliyordu. Bu nedenle, 1920'li yıllar boyunca süregelen istikrarlı dış açığın etkisiyle 1924'ten sonraki yıllarda Türk parasının değerinde, sürekli ama çarpıcı olmayan bir düşüş vardı. Türk parası 1925-1928 döneminde sterlin karşısında %6, dolar karşısında %5 değer yitirmişti. 1929'da yaşanan ekonomik şok içinde ise, Türk lirasının bu iki para birimine karşı değer yitimi, sadece bir yıl içinde %5 düzeyine ulaştı. Para bunalımının düzeyi, ekonomik istikrarı bir bütün olarak olumsuz etkileyecek ölçülere ulaşmıştı. İsmet (İnönü) Paşa bu dönemin ruh hâlini, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'un kabulünden yaklaşık iki ay önce, 12 Aralık 1929'da Mecliste yaptığı konuşmada şöyle anlatıyordu:

"Menfi tesiratin hepsinden mühim olmak üzere para tenezzülünün ruhlarda uyandırdığı endişeyi, buhranı zikretmeliyim. Masum ruhtar, kendi on lirasını tehlikeden kurtarmak için döviz tedarikine kalkışmışlar ve herkesin aynı telâşi ile kendi on lirasını değil, evini, dükkânını, tarlasını, istikbalini tehlikeye atacağını farkedemez olmuşlardır. Kötü niyetli ve imansız olanlar için meydan, zehir saçacak tam bir fırsat gösteriyordu. "Devletin mubayaa ihtiyacı ilerde daha fazladır, Devlet paranın kıymetini tutabilmek için bütün servetini sarfetmektedir. Hükümet millî parayı düşüre düşüre sifıra yaklaştıracak sonra az bir bedel ile parayı piyasadan toplayıp Devlet Bankası açacak ve yeni para çıkaracak» gibi şayialar herkesi parayı atmağa teşvik ediyordu. Şüphe yoktur ki millî paranın kıymeti üzerinde en kötü tesir yapan amil ruhlarda husule gelen emniyetsizlik ve buhrandır."

Bu olumsuz görünüm içinde, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerini istikrara kavuşturma arayışının yanı sıra paranın iç değerini korumak da ayrı bir sorun alanı olarak gündeme geliyordu. Bu bağlamda, Cumhuriyet yönetimi ülke içindeki para piyasasının bütünlüğünü ve ulusal kontrol edilebilirliğini sağlama çabası içindeydi. Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı döneminden esaslı bir para sorunu devralmıştı. I. Dünya Savaşı döneminde, savaş harcamalarını karşılamak için yoğun para gereksinimi olmasına karşın, Osmanlı Bankası, 1915 yılından sonra, savaş süresince para basma imtiyazından bir anlaşma ile vazgeçmişti. Dünya para piyasasında altın standardı esasının geçerli olduğu bu dönemde, paranın karşılığı altın ya da altına eşdeğer varlıklardı. Osmanlı Devleti'nin ise yeni bir para çıkaracak karşılığı yoktu. Bu koşullarda müttefik Almanya'nın altın ve altına eşdeğer Hazine tahvili vererek sağladığı kaynak karşılığı olarak 1915-1918 arasında toplamda 158 milyon liralık kâğıt para (evrak-ı nakdiye) çıkarılmıştır. Almanya ve Düyun-u Umumiye'ye karşı bir dizi yükümlülükle belirlenen bu sistem, I. Dünya Savaşı bittikten sonra Almanya ve Osmanlı Devleti'nin yenilgisine bağlı olarak çökmüş, Türkiye Lozan'da bu sistemin getirdiği yükümlülüklerden sıyrılmayı başararak söz konusu 158 milyon lira düzeyinde bir emisyonu sahip olmuştu. Bu kâğıt paralar Osmanlı parasıydı. Cumhuriyet yönetimi, bu paraları doğrudan kaldırarak yeni devletin egemenliğini temsil edecek biçimde yeni ulusal para basma yoluna gitme konusunda aceleci davranmamıştır. Osmanlı parasının yerini Cumhuriyet parasının alması, böylece yeni devletin parasını Düyun-u Umumiye'den kurtarması, ancak 30 Aralık 1925 tarihinde kabul edilip 12 Ocak 1926'da yürürlüğe giren 701 sayılı *Mevcut Evrakı Naktiyenin Yenileri İstibdaline Dair Kanun* sonrasında mümkün olabilmektedir. Cumhuriyetin yeni kâğıt paraları 1927 sonlarında dolaşıma çıkabilmektedir.

Paranın değeri sorununun bir diğer boyutu, 701 sayılı Kanun'dan sonra dahi, yasal zorunluluğa karşın, ulusal pazarda tam anlamıyla kâğıt para sistemine geçilememiş olması, bir yandan altın paraların kullanımının sürmesi, dolayısıyla ülkede ikili bir para piyasasının bulunmasıydı. Kapalı ve geçimlik ekonominin egemen olduğu yörelerde kâğıt paranın değişim aracı olarak rolü ikincil düzeyde kalıyordu. Bu yörelerde dolaşan para, daha çok altın ve gümüştü. Cumhuriyet yönetimi, para piyasasındaki bu ikiliğin giderilmesini önemsiyordu. Bu nedenle, 1929-1942 yılları arasında darphanede hiç altın para basılmamıştır. Ancak bu önlem tek başına yeterli değildi. Paranın, değişim aracı olmaktan çok biriktirme işlevi gördüğü geçimlik ekonomi bölgelerinde kâğıt paranın yaygınlaştırılması, onun değerinin istikrara kavuşturulmasını gerektiriyordu. İkili para sisteminin kaldırılması, Türk parasının değerinin iki ayrı ölçüte göre kararlı, istikrarlı bir duruma getirilmesi sorununu ortaya çıkarıyordu: Türk kâğıt parasının bir yandan dış paralara göre değerinin korunması, öte yandan içteki para piyasası ikiliğinin ortadan kaldırılması için altına göre değerinin korunması.

Paranın dış değerini istikrarsız kılan etmenlerden biri de mevsimlik değer dalgalanmalarıydı. Kâğıt para sistemine geçilmiş olması ve enflasyondan kaçınma kaygısıyla para arzının sabit tutulması nedeniyle Türk parasının mevsimlik para talebi artışına uyum esnekliği yoktu. Tarımsal üretimin egemen olduğu ekonomik yapı içinde, tarımsal malların ihraç mevsiminde (Ağustos-Kasım) dışarıda Türk parasına talep artışı nedeniyle ulusal paranın değeri yükseliyordu. İthalat mevsiminde (Aralık-Nisan) ise, içeride yabancı para talebi artıyor, Türk parasının değeri en düşük düzeye iniyordu. İhraç mevsiminde Türk parasının dış piyasadaki değerinin artması nedeniyle, üretici Türk parası üzerinden malını sattığında Türk parasının yıllık ortalama değerine göre daha ucuza satmış oluyordu. İthal mevsiminde bu kez, Türk parasının yabancı piyasalar bollaşması nedeniyle değeri düştüğünden, bu değer üzerinden yapılan ithalat Türk parasının ortalama değeri üzerinden yapılacak ithalata göre pahalıya mal oluyordu. Bir başka deyişle, paranın değerindeki yıl içi dalgalanma nedeniyle mallarını ucuza satan üretici, ithal edilen malların alımı için daha çok ödemek zorunda kalıyor, böylece üretici aleyhine bir fiyat makası oluşuyordu.

Cumhuriyet yönetimi, ulusal parayla ilgili bu yapısal, konjonktürel ve mevsimsel sorunlar karmaşasının üstesinden paranın iç ve dış değerini birlikte korumaya dönük bir ekonomi siyaseti ile gelmeye çalışmış, bu siyaset en genel düzeyde *denk bütçe* ve *sağlam para* ilkeleri üzerinde temellendirilmiştir. İsmet Paşa kambiyo bunalımı ile savaşımın sürdüğü günlerde, 12 Aralık 1929 tarihli Meclis konuşmasında, ekonomi politikasının çerçevesini şöyle özetliyordu:

"Millî paranın altuna nazaran sabit bir kıymet alması bütün kuvvetimizle varmaya çalışacağımız, varmaya çalıştığımız hedeftir. Millî paranın düşürülerek ortadan kaldırılması değil, millî paranın daha ziyade kıymetlendirilerek altuna bağlanması bizim bütün gayret ve kuvvetimizi sarfettiğimiz başlıca hedeftir. (...)"

"Millî parayı kıymetlendirmek ve tutmak için türlü fedakârlıkla hesapsız döviz tedarik edip satmak; düşündüğümüz tedbirlerden değildir. Birçok memleketlerde bir kaç kerre tecrübe edilmiş olan bu usulün sakatlığı tereddüt götürmez bir bedahettir. Bizim düşündüğümüz başlıca tedbir; bütçe muvazenesi gibi bütün memleketin tediyeye muvazenesinde açıktan kurtulmaktır. Bu memleket Devlet mubayaatı; vatandaş sarfiyatı ve memleketin inkişafı için harice çıkarmağa mecbur olduğu paralar kadar, lâakal o kadar, harice mal ve sây satmak yani istihsal etmek lâzımdır, buna mecburdur."

Bu anlayış içinde biçimlenen ekonomi politikası kapsamında Türk parasının değerinde istikrarı sağlamaya yönelik ilk yasal girişim, 16 Mayıs 1929 tarihli ve 1447 sayılı *Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu* olmuştur. Bu Kanun, döviz üzerindeki spekülasyonu yasaklıyor, kişi ve kurumların gereksinimleri olmadıkça dolaylı ya da dolaysız biçimlerde döviz alıp satamayacaklarını hükme bağlıyordu. Buna göre, döviz gereksinimleri bir liste şeklinde önceden

saptanacaktı. Döviz işlemleri üzerinde kısmi bir denetim kuran bu düzenleme, kambiyo bunalımını önleyememiştir.

Bunalım süreci içinde, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun henüz çıkarılmadan önce, devlet, ithalatı kısımaya ve ihracatı artırmaya yönelik birçok uygulamanın yanı sıra kamu yatırımları ve harcamaları kapsamında kendisinden kaynaklanan döviz talebini ve döviz harcamalarını en düşük düzeye indirmek için tasarruf ve alım ertelemeleri boyutlarını içeren bir dizi önlem de almıştı. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'a dayanak oluşturan Kanun Teklifi'nin Meclis görüşmelerinde Başvekil İsmet Paşa ve Maliye Vekili Saracoğlu Şükrü Bey, bu önlemlere özellikle işaret etmişlerdir. Bu vurguyu izleyen belirleme, Kanun'un özünü ortaya koyması bakımından önemlidir: 1929 yılından beri Türk parasının değerinde yaşanan düşüş, sadece ekonomik gerekçelere dayanmıyordu. Öyle olsaydı alınan ekonomik önlemler, sorunun çözümünü sağlamış olurdu. Oysaki bu önlemlere karşın, ulusal paranın değerindeki bunalım sürmekteydi. Maliye Vekili Saracoğlu, durumu şöyle özetliyordu:

"Devletin birçok ihtiyaçlarının istikametini tebdil etmek suretiyle harice olan ihtiyacı bertaraf etmesine rağmen, muamele vergisinden ve gümrüklerden aldığımız vergilerin yekûnu umumisinin gösterdiği sarahate rağmen ve hazinenin geçen seneki alımına mukabil bu sene vermesine rağmen buhranın devam etmekte ısrar etmesi vazihan göstermektedir ki bu buhran münhasıran iktisadî müessirlerin tevlit ettiği bir buhran değildir. Aynı zamanda bu buhranda spekülasyonun ve idarî, adlî, siyasî sahalarda tam istiklâlini almış olan memlekete iktisadî sahada bunu esirgemek isteyenlerin büyük tesirleri vardır."

"Mademki iktisadî olduğunu zannettiğimiz devrede iktisadî tedbirlerle bunu menetmeğe çalışmıştık ve iktisadî tedbirlerimizin ölçülerimizin ve rakkamların sarahatından anlaşıldığına nazaran şimdiye kadar bunun kâfi gelmesi ve buhranın bertaraf olması iktiza ediyordu. O halde görülüyor ki başka amiller başka kuvvetler müessirdir ve bunlara karşı da münhasıran iktisadî tedbirlerle mücadele etmek kabil değildir. Muvazi tedbirler almak lâzım gelmiştir ve idarî tedbirlerle dahi müdahale etmek zamanı gelmiştir."

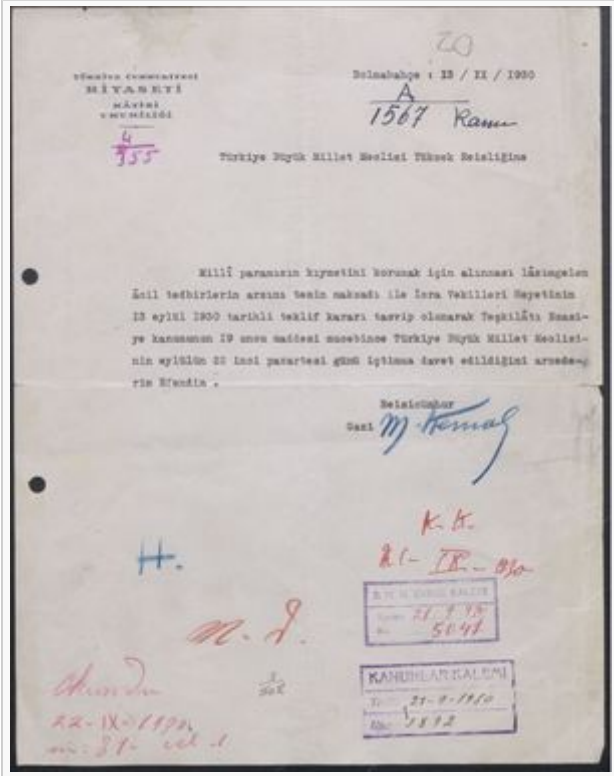
1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, bu yönetsel önlemlerin yetki kanunudur; ekonomik düzenlemelerin yetersiz kaldığının anlaşıldığı noktada, kamunun zorlayıcı gücünün devreye sokulmasını temsil etmektedir. Kanun'un genel çerçevesi, Türk parasının değerinin korunması için hükümete düzenleyici karar alma yetkisi tanımaya ve bu kararlara uyulmasını zorlayacak yaptırımları belirlemeye dönüktür.

Kanun'da Türk parasının değerini korumaya yönelik herhangi bir ilke veya karar belirlenmiyor, hükümete bu alanda geniş bir yetki alanı tanımakla yetiniliyordu. Kanun 7 maddeden oluşmaktaydı. 1'inci madde İcra Vekilleri Heyetini (Bakanlar Kurulu) kambiyo alanında düzenleme yapmaya ve Türk parasının değerini koruma yönünde kararlar almaya yetkili kılıyordu. 2'nci maddeye göre, söz konusu kararlar, "Türk parası kıymetini koruma" başlığı altında gazeteler ve diğer araçlarla duyurulacaktı. Yürürlük tarihi belirtilmemiş kararlar, yayımlanmaları tarihini izleyen gün yürürlüğe girecekti. 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci maddeler, yaptırımları düzenliyordu. Buna göre, Türk parasının değerini korumaya yönelik İcra Vekilleri Heyeti kararlarına aykırı hareket eden bankalar ve diğer mali işletmeler hakkında yargı organlarınca 15 günden 2 yıla kadar faaliyetten men ve ağır para cezasına hükmedilecekti. Eylemin tekrarı durumunda bu kuruluşlar sürekli kapatılacaktı. Yine, kararlara aykırı hareket eden banka ve işletme müdürleri ile ilgili memurlar ve diğer kişiler hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun "ticaret ve sanayie ve müzayedeye hile ve fesat karıştırmak cürümleri"ne ilişkin hükümleri uyarınca hapis ve ağır para cezası verilmesi öngörülüyordu. Kararlara aykırı eylemler hakkında, 1447 sayılı Kanun ile diğer kanunlarda düzenlenen ceza hükümlerinin değil, bu Kanun hükümlerinin uygulanacağı özellikle belirlenmişti. 6'ncı maddeye bakıldığında, Kanun'un geçici süreyle uygulanacak bir kanun olarak

kurgulandığı görülmektedir. Buna göre Kanun, yayımı tarihinden itibaren üç yıl süreyle geçerli olacaktır. Kanun'un 7'nci ve son maddesi yürütme maddesiydi.

Kanun'un Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiği 25 Şubat 1930 tarihinden sadece iki gün sonra, 27 Şubat'ta, 33 maddelik kapsamlı bir içeriğe sahip, ilk Türk parasının kıymetini koruma kararnamesi yayımlanmıştır. Bunu, aynı yıl içinde 26 Nisan ve 7 Eylül tarihlerinde yayımlanan 2 ve 3 sayılı kararnameler izlemiştir. Kanun'un yürürlüğe girmesinin hemen ertesinde, döviz alım ve satımını yönetmek ve spekülasyon yapılmasını engellemek için ulusal ve yabancı bankaların katılımıyla bir *Bankalar Konsorsiyumu* kurulmuştur. Bu konsorsiyum, Maliye Bakanlığı ile bankaların birlikteliğinde bir özel şirket olarak kurulmuş ve 11 Haziran 1930 tarihli, 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile ulusal para otoritesi olarak Merkez Bankası kuruluna değin Türk parasının istikrarının korunması işlevini yürütmeye çalışmıştır.

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'un 6'ncı maddesinde üç yıl olarak belirlenen geçerlilik süresi, 14 Ocak 1933 tarihli ve 2100 sayılı Kanun ile önce beş yıla çıkarılmış, ardından birçok kanunla bu süre sürekli olarak uzatılmış, son olarak 3 Şubat 1970 tarihli ve 1224 sayılı Kanun'la süresiz olarak uzatılmıştır. Kanun hâlen yürürlüktedir.

EK 1 TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağırılmasına ilişkin "Reisicümhur Gazi M. Kemal" imzalı resmî yazı

Döviz kuru sorununun, Kanun'un kabul edildiği 1930 yılı içinde ne denli önemli bir gündem maddesi oluşturduğunu Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemi üzerinden izlemek de olanaklıdır. Öyle ki, Türk parasının değerinin korunması konusu, Meclisin tatilde olduğu bir dönemde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından olağanüstü toplantıya çağırılmasının gerekçesini oluşturabilmiştir. Bu çağrı üzerine Meclis 22 Eylül 1930 günü toplanmış, bu birleşimde İsmet (İnönü) Paşa, Başvekil sıfatıyla Türk parasının değeri konusundaki gelişmeler hakkında Meclisi bilgilendirerek Meclise bu hususta bir kanun lâiyhası (tasarısı) sunulduğunu duyurmuştur. Meclise 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı

Kanuna Müzeyyel Kanun Lâyihası adıyla sunulan tasarının adının, Bütçe Komisyonu aşamasında *Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanun Lâyihası* olarak değiştirildiğini, hatta Genel Kurulda 25 Eylül 1930 tarihli birleşimde okunup kabul edilen kanun başlığının da *Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu* olduğunu saptamak ilginçtir. Olasılıkla 1567 sayılı Kanun’la karışma olasılığı gözetilerek, 1726 sayılı bu Kanun, tasarı aşamasındaki ilk adı esas alınarak Kanunlar Dergisi ve Resmî Gazete’de *1715 Numara ve 2/VI/1930 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun* başlığı ile yayımlanmıştır.

1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, en genel düzeyde bağımsız bir ulusal ekonomik yapı kurmaya, özelde ise sanayileşmeye yönelik genel bir iktisat stratejisinin temel bileşenlerinden birisini oluşturuyordu. Bu bakımdan Kanun, tek başına bir kambiyo düzenlemesi olarak değil, sanayileşme ve ulusal ekonominin üretim temelini kurmaya dönük bütünsel bir dönüşüm stratejisinin birbiriyle etkileşim içinde olan araçlarından biri olarak ele alınmalıdır. Burada yalnızca Türk parasının değerini korumak gibi tikel bir amaç gözetilmiyordu. Paranın değerinde istikrarı sağlamak da basitçe bir “para politikası hedefi” olarak görülüyordu. Böyle olsaydı, Kanun’un getirdiği önlemlerin etkisiyle beliren Türk parasındaki değerlenmeye koşut olarak ithalatın artması beklenirdi. Oysaki Cumhuriyet yönetimi, buna izin vermemiş, paranın değerini korurken bir yandan ithalat kısıtlamalarına diğer yandan ihracatı geliştirme önlemlerine başvurarak uzun erimde önce iktisadi, giderek de siyasal bağımsızlığı tehdit etmesi kaçınılmaz olan ödemeler dengesindeki yapısal açık sorununu gidermiştir. Bu durum, sorunun bütünsel bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir.

Politikanın başarısı, 1928-29 konjonktürü verileri ile 1930’ların ilk yarısında hızla dönüşen ekonomik veriler karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir. İthalatın bileşiminde yaşanan niteliksel dönüşüm, bu bağlamda anılması gereken göstergelerinden biridir. Bu süreçte ithalat, sanayileşme yönündeki gelişimi gösterecek biçimde, nihai mamul mallardan yarı mamul mallara doğru kayma göstermiş, genel makine ve dokuma makinaları ile demir ve çelik ithalatı hızla artarken gıda maddelerinin toplam ithalat içindeki payı düşüş göstermiştir. Daha özlü bir deyişle, sanayileşme hedefi yönünden ithalatın bileşiminde niteliksel bir iyileşme sağlanmıştır. Bir diğer gösterge, dış ticaret açığı sorununun ortadan kaldırılması olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, 1929 Bunalımı’nın olumsuz etkilerine karşın bir yandan ithalatını miktar olarak kısarak öte yandan ihracatını miktar olarak artırarak, dış ticaret hadleri aleyhine gelişmesine karşın dış ticaret açığını ortadan kaldırmış, 1932-33 yıllarına gelindiğinde azımsanmayacak bir dış ticaret fazlası verir duruma gelmiştir.

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, devletin işletmecilik yoluyla doğrudan üretim faaliyetlerine yöneldiği 1932 sonrası devletçi sanayileşme döneminin hazırlık aşamasını temsil eden geçiş sürecinin yapı taşlarından birisi olmuştur.

Günel SEYİT

KAYNAKÇA

Açıklamalı Yönetim Zamandizini (1929-1939), Ed. Birgül A. Güler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi KAYAUM Yayını, Ankara 2007.

BAKOVA, Raif, “Türkiye’de Kambiyo Rejimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, V. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

BORATAV, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.

ERTUĞRUL, N. İlder, **Cumhuriyet Kurulurken Devletçiliğin Ayak İzleri: Cumhuriyetin İktisadi Temelleri**, Telgrafhane Yayınları, Ankara 2017.

KÖKLÜ, Aziz, **Türkiyede Para Meseleleri: 1914-1946 Devresinde Para Siyasetimiz ve Paramızın Kıymeti**, Millî Eğitim Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu Yayımı, Ankara 1947.

KURUÇ, Bilsay, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, C I (1929-1932)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.

KURUÇ, Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Resmî Gazete, Sayı: 269 (12.1.1926); Sayı: 1203 (30.5.1929); Sayı: 1433 (25.2.1930); Sayı: 1435 (27.2.1930); Sayı: 1480 (26.4.1930); Sayı: 1547 (16.7.1930); Sayı: 1589 (7.9.1930); Sayı: 1606 (27.9.1930); Sayı: 2311 (23.1.1933); Sayı: 13423 (11.2.1970).

TBMM Arşivi, 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun Dosyası, Devre: 3, Esas Kayıt No. 1/587.

TBMM Kavanin Mecmuası, C VII, Devre: 3, İçtima: 2, TBMM Matbaası, Ankara 1929.

TBMM Kavanin Mecmuası, C VIII, Devre: 3, İçtima: 3, TBMM Matbaası, Ankara 1930.

TBMM Zabıt Ceridesi, C XIV, Devre: 3, İçtima: 3, Birleşim: 13 (12.12.1929).

TBMM Zabıt Ceridesi, C XVI, Devre: 3, İçtima: 3, Birleşim: 33 (20.2.1930).

TBMM Zabıt Ceridesi, C XXI, Devre: 3, İçtima: 3, Birleşim: 81 (22.9.1930).

TBMM Zabıt Ceridesi, C XXI, Devre: 3, İçtima: 3, Birleşim: 82 (25.9.1930).

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara 1997.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Uygulamaya Geçerken Türkiyede Devletçiliğin Oluşumu**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Yayını, Ankara 1982.

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

EK 2- 20 Şubat 1930 tarihli ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun (Kanun’un yürürlüğe giren ilk biçimi).

**Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında
Kanun**

Kanun N° : 1567

Kabul tarihi: 20/2/1930
Neşri tarihi: 25/2/1930

Madde 1 — Kambiyo, nakit, esham ve tahvülât alım, satımın ve memlekettten ihracının tanzim ve tahdidini ve Türk parası kıymetinin korunması zmnında kararlar ittihazına İcra Vekilleri Heyeti salâhiyetlidir.

Madde 2 — Bu kararlar (Türk parası kıymetini koruma) başlığı altında gazetelerle ve sair münâsip vasıtalarla neşri İlan olunur.

Meriyeti tarihi metninde yazılı bulunmayan kararlar, neşrinin ertesi gününden muteber olur.

Madde 3 — İcra Vekilleri Heyetince ittihaz olunacak kararlara muhalif hareket eden bankalarla birinci maddede yazılı işlerle iştigal eden sair müesseseler hakkında kanunî takibat yapılarak mahkemelerce bunlara on beş günden iki seneye kadar muamele icrasından men ve tatiline karar verilmekle beraber beş yüz liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası dahi hükmedilir.

Bu hareketi İtiyat eden banka ve müesseseler set olunur. Muhalif hareket banka ve müesseselerin merkezi tarafından yapılmış veya yaptırılmış ise tatlil ve set kararları o banka ve müessesenin Türki,edeki bilcümle şubelerine de şamdır. Şu-

1.sayfa

— 2 —

belir kendiliklerinden yapmışlarsa karar yalnız o şubeler hakkında tatbik olunur.

Muvakkaten tatile mahkûm olan banka ve müesseseler tatlil müddetince kendilerine menfaat temin edecek yeni muameleler icrasından memnundur. Şukadar ki üçüncü şahısların hukukunu alâkadar edecek muamelelerle evvelce yapılmış olupta kanunî müddete tâbi olan işlere devam olunur.

Madde 4 — Her nerede ve ne suretle olursa olsun İcra Vekilleri Heyeti kararlarına muhalif hareket eden ve ettiren banka ve müesseselerin müdürleriyle alâkadar memurları ve sair şahıslar Türk Ceza Kanununun 358 ve 359 uncu maddelerinde yazılı cezalarla cezalandırılırlar.

Madde 5 — İcra Vekilleri Heyetince ittihaz olunacak kararlara muhalif hareketler için 1447 numaralı kanunla sair kanunlarda yazılı ceza hükümleri cari olmayıp bu kanundaki cezalar tatbik olunur.

Madde 6 — Bu Kanun neşri tarihinden üç sene müddetle muteberdir.

Madde 7 — Bu Kanun hükümlerinin icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 22/2/1930

Ayrıca matbuaktır.

2. sayfa

17/08/2022 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-parasinin-kiymetini-koruma-hakkinda-kanun/?pdf=3308> adresinden erişilmiştir